

СТАНОВИЩЕ
от д-р Тодор Христов Дечев, доцент

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен '**доктор**'
в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки
професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата
докторска програма Социология

Автор: *Ерхан Рамаданов Ахмедов*

Тема: *Модернизацията на Китай през втората половина на XX в. и първото десетилетие на XXI в. (до управлението на Си Дзинпин)*

Научен ръководител: *доц. д-р Мила Радева, доц. д-р Евгений Кандиларов*

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Дисертационният труд на Ерхан Ахмедов се състои от увод, три глави, заключение и библиография от 160 заглавия на български, английски и руски език с общ обем 408 стандартни страници и три приложения с обем 25 стандартни страници.

2. Актуалност на тематиката

Обект на изследване в дисертационния труд на Ерхан Ахмедов е модернизацията на Китай през втората половина на XX и първото десетилетие на XXI в. Тематиката на дисертацията е актуална.

3. Познаване на проблема

Дисертантът показва знания за историята на Китай и социологическите теории на модернизацията. Но с оглед на обхвата на темата и избрания мащаб на анализ, социологическите знания са абстрахирани от конкретното им съдържание. В резултат на това са пропуснати възможности изследването да бъде вписано по-

плътно в релевантните изследователски полета. Например, макар да изследва политиките на една комунистическа партия, дисертационният труд практически игнорира Маркс и не използва „Китайските литерати“ на Макс Вебер, макар да се позовава бегло на публикуваната в същия том Веберова студия „Западният свят и всеобщото рационализиране на живота“. Ред твърдения, които сега изглеждат несигурни или проблематични, биха могли да бъдат убедителни, ако бяха използвани вече установени понятия като социална сигурност (с. 5) или постфордизъм (49, 178). Някои от употребени понятия са придобили необичайна форма, например „социални облаги“ вместо „социални блага“ (с. 5, 212), „градска промишленост“ вместо просто „промишленост“ (с. 163), „меко бюджетно осигуряване“ вместо „меки бюджетни ограничения“ (с. 111, 164). Немалко заключения и оценки звучат неубедително поради недостатъчно прецизното им формулиране, например че ръстът на китайската икономика се дължи на ръста на инфлацията (с. 118), че „самият проект на Маркс по същество е сбъркан, защото няма и не може да има система, при която мнозинството управлява малцинството“ (99 с.), или илюстрацията на политиката на БКП в областта на висшето образование със студентските бригади в консервните комбинати (с. 94).

4. Методика на изследването

Методиката на изследването е проучване на литература и вторичен анализ на статистически данни за икономиката и демографията на Китай, както и за достъпа до здравеопазване, образование и обществено осигуряване.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Модернизацията дълго е била възлов социологически проблем. Но днес тя се е разпръснала в разбягващи се линии на проблематизация, които се отклоняват от класическите модернизационни теории към проблеми като хегемонията, капитализма, колониализма и постколониализма, насилието, субективизирането, управляемостта.

Дисертацията опитва да се ориентира в тези разбягващи се линии на

проблематизиране чрез преглед на релевантна научна литература. Но направеният преглед не е аналитичен, той маркира отделни черти от разглежданите теории, както в речникова или енциклопедична статия. Макар теориите да са подбрани въз основа на експлицитно дефинирани критерии, те не са достатъчно представителни за развитието на проблематиката или за съвременното ѝ състояние, още повече, че самите критерии на подбор сякаш са устроени така, че да отразяват личната гледна точка на дисертанта.

В резултат на направения преглед на теоретична литература, понятието за модернизация е разслоено на четири паралелни процеса – икономическа, социална, политическа и културна модернизация, на свой ред разложени до набор от индикатори, включващи например ръст на индустриализацията, право на благополучие, свобода на изразяване на мнение, „поява на нови индивидуални ориентации, навици, характеристики, съдържащи в себе си много възможности за приспособяване към широките социални хоризонти“ (с. 7).

В резултат на разсложаването на модернизацията на серии индикатори, тя е изгубила характера си на понятие и се е превърнала по-скоро във фигура, чийто механизъм изглежда сроден с това, което класическата риторика е наричала изоколон, серии от елементи със сходна структура и траене. Тъй като значението на описанията, обобщенията и дори статистическите данни в дисертационния труд е формирано от този риторически механизъм, те всъщност преливат отвъд обекта си в една мрежа от съпоставки, очертаващи един фон от схващания за модернизацията и модерните общества като такива.

Намирам тези имплицитни схващания за недостатъчно обосновани. Тук ще се спра само на три точки, в които тяхната недообоснованост ми се струва проблематична.

Първо, дисертационният труд схваща Китай като тоталитарна държава (виж напр. 9 или 148 с.). Това е разбираемо с оглед на опитите за канонизиране на това понятие в изследванията на близкото минало у нас. Но то е неспособно да разграничи нито фашизма от комунизма, нито спецификите в политическото или социалното устройство на Китай от времето на Големия скок напред, културната революция или последвалите реформи. Вместо това схващането на Китай като тоталитарна държава наслагва върху историческия разказ нормативната фигура на

един тиранин. Дисертационният труд свързва тази фигура от една страна с ККП, от друга – с Мао Дзъдун, опитал да заеме мястото едновременно на императора и на Конфуций (76). При това тази фантазматична фигура не е просто присадена върху описанието – то се опира на нея, за да измерва модернизацията като отслабване на тиранията, като политическа или икономическа либерализация. Вследствие на това процесите на развитие на китайското общество са проектирани върху абстрактния план на непрестанните битки на две племена в номенклатурата, които можем да наречем условно реформатори и идеолози. Вероятно такава интерпретация е уместна по отношение на културната революция, макар да ми се струва, че дори там тя опростява твърде сложното фрагментиране на политическите позиции в този период. Но щом битките стихнат, щом породят компромис, щом угаснат, вместо да се разгорят, функционирането на властта в китайското общество става мислимо само с цената на привиждането, под плана на фактите и данните, на една скрита тирания и на една продължаваща борба, излагайки анализа на риска да премине в конспиративна теория. Така например докторантът е привидял в реорганизацията на местната власт в Китай либерализация, сходна с административната реформа от 1959 г. в България и обяснима с отслабването на тиранията на партията (с. 61; не познавам достатъчно китайския контекст, но в българския случай спомената реформа всъщност прави по-ефективен захвата на партията върху местната власт), в прилагането на югославския модел на работническо самоуправление, популярен в много страни от движението на необвързаните, е привидяна приватизация, напомняща на работническо-мениджърските дружества от времето на Костов (110 с.).

Но избраният подход прави особено трудно разбирането на частната собственост и пазара в Китай. Дисертантът изхожда от предпоставката, че комунизмът ги изключва и следователно ги интерпретира като отслабване на властта или дори компрометиране на властта на комунистическата партия. Тъй като това отслабване или компрометиране става в резултат на политиката на самата партия, дисертантът я описва като неискрена или неавтентична политика, чиято стратегия би могла да бъде резюмирана с поговорката „с дявола сме добре, да се оправим и с Бога...“ (виж напр. с. 44 или 206-7) Но дори бегло познаване на социалистическата икономика би показало, че схващането, че комунизмът

изключва пазара и частната собственост, е в най-добрия случай нормативна илюзия. Дори в следвоенните години съществува частна собственост. Печалбата и изобщо капиталовите мотивации са възлов механизъм в реформите от 1960-те години, придобил каноничен статут под влияние на идеите на Евсей Либерман и Алексей Косигин. Макар задействането на тези механизми да става по различни начини в различните социалистически страни и да среща различни, понякога непреодолими трудности, все пак принципът на превръщането на социалистическите капиталови мотивации в източник на интензивен икономически растеж остава валиден в следващите десетилетия и придобива особена тежест през 1980-те години.

При това както социализмът, така и капитализмът не са единни. Всъщност много от формите на интервенция на държавата в икономиката, в които докторантът разпознава комунистическа тирания, могат да бъдат открити и извън границите на източния блок, например в различни типове социални държави. Субсидирането на селското стопанство означава комунизъм не повече, отколкото печалбата означава капитализъм. Поради това основната теза на докторанта, че Китай съчетава социализъм и капитализъм (с. 4, 252), ми се струва абстрактна и обоснована не откъм реалните икономически механизми, а откъм общата нормативна теория на тоталитаризма.

Второ, описанието на развитието на Китай от перспективата на модернизацията е възможно благодарение на открояването му върху фона на една имплицитна картина на нормалните модернизационните процеси, разпознати в развитието на северноатлантическите общества. Макар тази картина да се опира на социологията на иновациите, тя третира иновациите като абстрактно понятие, като визии на предприемачи или предприемачество на визионери, експериментират свободно в малки новообразувани предприятия, като същевременно отчитат рентабилността на експериментите си и непрестанно се занимават с формалностите по осигуряването на инвестиции (16-20). Тъй като западната модернизация е представена като абстрактен процес на иновация, тя лесно може да бъде видяна като социологизиран вариант на големите разкази за прогреса, северноатлантическите общества – като безконфликтен социален ред, организиран около елит от иноватори.

Наистина, дисертантът твърди, че тази картина на нормалния ход на модернизацията има ограничена валидност, доколкото са възможни и други начини на развитие на модернизационните процеси. Но при все това имплицитната картина на западната модернизация има нормативни функции. Първо, според дисертанта западната модернизация не може да бъде обяснена с насилие, дори с насилието на колонизацията, с първоначалното натрупване на капитала или с „лошото поведение към другите народи“ (с. 17). Но дори насилието да не предлага достатъчно обяснение на модернизационните процеси, то е техен реален елемент. Дисертационният труд обаче го игнорира и в резултат на това предлага идеализиран фонов образ на западната модернизация. Второ, западната модернизация все пак е интерпретирана като успешна модернизация и оттук, макар да не е смятана за общовалиден закон на историческото развитие, тя все пак функционира като критерий за успешност. При това идеализиран и идеалистически критерий, който трудно би могъл да бъде приложен дори към самия себе си, ако отчитаме реалния ритъм на икономическите кризи или на стесняването на достъпа до социални блага след 1980-те години (виж например казаното за правото на достойно заплащане на труда на с. 53). Трето, западната модернизация функционира като нулевата точка на една координатна система, правеща възможно картографирането на културни различия. След като констатира, че китайската модернизация се развива различно, дисертантът опитва да обясни това различие и с оглед на специфичната изпразненост от съдържание на идеализирания, абстрактен фон на западната модернизация, не вижда друго обяснение освен конфуцианството (виж напр. с. 32 или 46). Но тук конфуцианството функционира не като понятие, а като метонимия, наслаждаваща културната върху географската дистанция. Струва ми се, че тъкмо с оглед на дискурсивната функция на конфуцианството, вместо да навлиза в учението или практиките му, дисертантът го свежда до няколко спорни обобщения от рода на безпрекословното подчинение (с. 8), следването на решенията на лидерите (с. 258) или „слабите традиции в отчетността“ (с. 155).

Убеден съм, че едно отговорно социологическо изследване днес би следвало да проблематизира изброените нормативни функции на западната модернизация. Но дори да приемем, че дисертационният труд има друга изследователска

политика, имплицитната нормативна картина на нормалния ход на модернизационните процеси, на която се опира анализа, все пак трябва да бъдат поне обосновани.

Трето, социалната и културната модернизация са интерпретирани като права – на благополучие, здравеопазване, образование, социални блага. Политическата модернизация от друга страна е представена като серия политически и граждански права – свобода на словото, свобода на сдружаването, разделение на властите, равенство пред закона, разширяване на обхвата на политическите и гражданските права. Но ако модернизацията беше въпрос на права, тя би била осъществена с признаването им, например с конституцията от 1947 г. в българския случай. От друга страна данните, представени в дисертационния труд, обаче се отнасят до достъпа до права, например достъпа до образование или здравеопазване. От трета страна, данните са интерпретирани тъкмо чрез проектирането им на фона на нормативното измерение на правата. Например доколкото достъпът до здравеопазване, образование, социална сигурност остава ограничен в сравнение със съвършенството на правата, несъвършенството му бива интерпретирано като неуспех или недостатъчен успех в модернизацията (виж напр. с. 111, 156 или 164). Или доколкото дистанцията между обхвата на правата и достъпа до тях се свива, това бива интерпретирано като „прогрес по всички показатели“, дори в областта на политическата и културната модернизация на Китай (с. 265, 263). За да бъдат обосновани, подобни преценки за успех или неуспех трябва да се опират на силна нормативна теория на правата. Нещо повече, те трябва да се опират на теория, способна да обхване различни типове права въпреки разнородността им, например както гражданските, така и социалните права, както правата в собствен смисъл, така и свободите или привилегиите. Освен това подобни преценки следва да се опират на ясен критерий кога разликата между обхвата на признатите права и реалния достъп до тях показва успех или неуспех в процеса на модернизация. Без да бъдат достатъчно обосновани, направените изводи за развитието на Китай, да речем, че страната е постигнала „значителен прогрес“ или че е станала „сравнително модерна“ (с. 259) не могат да претендират за нищо повече от съждения на вкуса.

Като цяло дисертационният труд предлага криптонормативна теория на

модернизацията, опакована в статистически и исторически данни. Тази теория има поне два съществени недостатъка. От една страна, тя е бедна откъм съдържание. От друга страна, тя се разгръща в обобщения, които не са достатъчно обосновани върху представените данни или върху понятия.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Публикациите на дисертанта, 6 статии в научни сборници, са близки до текста на дисертационния труд. Личният принос на докторанта е явен.

7. Автореферат

Авторефератът представя вярно и пълно съдържанието на дисертационния труд.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

С подходяща преработка дисертационният труд би могъл да се превърне в интересно представяне на историята на Китай от втората половина на XX в.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С оглед на постигнатите в дисертационния труд научни резултати на този етап от процедурата не мога убедено да препоръчам на членовете на научното жури да присъдят на Ерхан Ахмедов научната и образователна степен „доктор“. Окончателната си преценка ще формирам на базата на публичната защита на дисертационния труд.

20.01.2019 г.

Изготвил становището:

доц. д-р Тодор Христов